

A társadalmi kirekesztődés nemzetközi összehasonlítására szolgáló indikátorok, 2010*

Tartalomból

- 1 Bevezető
- 1 A jövedelmi szegénységgel kapcsolatos indikátorok
- 4 Az anyagi depriváció
- 4 A társadalmi juttatások célzottsága
- 5 Nemzetközi összehasonlítás, 2005–2009
- 8 Táblázat

Bevezető

A szegénységgel és társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos mutatószámok listáját 2001-ben az Európai Unió laekeni ülésén fogadták el. Az indikátoroknak még jellemzően az egyes országok belső viszonyaihoz igazított, a jövedelmi szegénységre fókuszáló köre a 2006. évi jelentős kiegészítés eredményeként kibővült. Jelenleg négy területet fog át, amelyek egyrészt a gazdasági, társadalmi és demográfiai változásokat mérik, másrészt a társadalmi befogadásra, a nyugdíjakra, és az egészségügyi helyzetre vonatkoznak.

Az indikátorok köre az elmúlt években az anyagi deprivációra vonatkozó mutatókkal gyarapodott, ezeknek a jelentősége a Stiglitz–Fitoussi–Sen-jelentés kapcsán felértékelődött.

Az adatok alapján kirajzolódó főbb tendenciák az alábbiak:

- Magyarországon az életkor előrehaladtával fokozatosan csökken a szegénységi arány,¹ illetve a szegénységi kockázat (RISK).² Változatlanul a gyermekek a legveszélyeztetettebbek, akik relatív helyzete 2005-höz viszonyítva, hosszabb időtávon (részben a családi pótlék reálértékének csökkenése miatt) romlott, a legutóbbi időben stagnált, szegénységi kockázatuk pedig 1,65-szorosra az országosnak.
- Háztartástípusonként vizsgálva az egy szülő háztartásokban élők valamint a 3 és annál több gyermekesek helyzete a legrosszabb, szegénységi kockázatuk az országos átlag 2,28-, illetve 2,26-szorosát tette ki.
- A tartós szegénységben élők aránya (akik a vizsgált 4 év során legalább háromszor a szegénységi küszöb alatti szinten éltek) átlagosan 70%-át teszi ki a 2009. évi keresztmetszeti szegénységi arálynak. Az összes szegényhez viszonyított hányaduk a gyermekek körében a legmagasabb, a keresztmetszeti arány 4/5-ét teszi ki.

A gyermekek körében tapasztalható tartós szegénység kedvezőtlenül hat a felnövekvő generáció jövőbeni lehetőségeire is.

- Az anyagi depriváció³ mérésére szolgáló indikátor átlagos szintje 2010-ben kissé javult (40,3%-ról 39,9%-ra), de a gazdasági válság hatása néhány tételben, elsősorban a szegényeknél, erőteljesen jelentkezett. A pénzügyi krízis hatása a leginkább a lakás megfelelő fűtésénél (6,4 százalékponttal) és a minőségi táplálkozásnál (4,7 százalékponttal) okozott romlást. 10-ből 9 szegény nem volt képes 50 ezer forintot meghaladó váratlan kiadás fedezésére, valamint évi egyhetes üdülés igénybevételére, illetve több mint felüknél jelentkezett hiteltörlesztéssel, lakással kapcsolatos fizetési elmaradás.
- A társadalmi juttatásoknak a szegénység csökkentésében játszott szerepét mérő egyik hipotetikus mutató a jövedelmek számításánál a nyugdíjakat figyelembe veszi, csak a többi juttatástól tekint el. Ennek értéke 2010-ben országos szinten 28,4%-ot tett ki. Csak nyugdíjjal és munkajövedelemmel kalkulálva tehát a szegények aránya 2,3-szerese lenne az eredetileg számított szegénységi arálynak. Adataink szerint a társadalmi juttatásoknak a jövedelmi szegénység csökkentésében játszott szerepe az unión belül Magyarországon a harmadik legerősebb, 57,1%, míg az EU átlaga 2009-ben 35,1%.
- A nemzetközi összehasonlítás egy évvel korábbi adatokat vizsgál. Az Európai Unióban 2009-ben a lakosság 16,3%-a, kb. 85 millió fő élt a relatív koncepció szerint megállapított jövedelmi szegénységi küszöb alatt, miközben a szegénység és/vagy kirekesztettség által érintett célsokaság az unió tagállamaiban kb. 120 millió fő. Az EU 2020-as stratégiája az elkövetkezendő 10 év során az előbb említett népességből (3 mutató alapján) legalább 20 millió fővel történő csökkentését tűzte ki célul.

A jövedelmi szegénységgel kapcsolatos indikátorok

A jövedelmi szegénység mérésénél kulcsfontosságú a jövedelmek számbavétele, amely során a háztartások összes nettó jövedelmét figyelembe veszik úgy, hogy minden egyes háztartástag munkából, társadalmi juttatásból, illetve vagyonból származó jövedelmét összegzik, és csökkentik a fizetendő adókkal és járulékokkal. Az egyszemélyes háztartások szegénységi küszöbének⁴ vásárlóerő-paritáson kifejezett értéke a 2009-es jövedelmi referenciaévben Magyarországon 4164 volt, a 2005-ben mért 3337-es érték csaknem 125%-a. A forintban mért érték a vizsgált időszak alatt 37%-kal emelkedett, kb. havi nettó 59 ezer forintot ért el, ami a fogyasztóiár-indexszel korrigálva a vizsgált időszak alatt összességében alig 5%-os emelkedést jelentett.

* Az Eurostat az adatok érvényességét a felvétel évével jelzi. A gazdasági aktivitási és egyéb jellemzők a kikérdezés referenciáidejére vonatkoznak, míg a jövedelmi adatok esetében a referenciáév egy évvel korábbi.

¹ Szegénységi arány: a medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élő személyek aránya.

² Szegénységi kockázat: az adott csoportba tartozó szegények aránya az országos átlaghoz viszonyítva. Az 1-nél nagyobb érték az adott kategóriákba tartozók szegénységi küszöb alá kerülésének az átlagosnál nagyobb, az 1-nél kisebb érték pedig az átlagosnál kisebb kockázatát jelenti.

³ Anyagiilag depriváltak: akik meghatározott 9 fogyasztási tétel közül legalább háromról anyagi okból lemondani kényszerültek: 1. váratlan kiadás fedezése, 2. évi egy hét üdülés, 3. részletek fizetése (lakbér, lakástörlesztés, közműszámlák, részletre vásárolt termékek), 4. megfelelő étkezés, 5. a lakás megfelelő fűtése, 6. mosógép, 7. színes tv, 8. telefon, 9. személygépkocsi.

⁴ Szegénységi küszöb: a medián ekvivalens jövedelem 60%-a nemzeti valutában, euróban, továbbá vásárlóerő-egységben (PPS) kifejezve, illusztratív értéként az egyszemélyes háztartásokra és a két felnőttből és két gyermekből álló háztartásokra közölve.

Az előző évhez viszonyított változás, azaz a folyó áron mért kismértékű csökkenés a makrogazdasági folyamatokkal indokolható. Ezek közül a legfontosabbak az alábbiak:

- a költségvetési szférában foglalkoztatottak (közel 750 ezer fő) alapilletménye a 2009-es jövedelmi referencia évben is változatlan maradt,
- a 13. havi juttatás megszűnt, ami a nyugdíjakra is vonatkozott, valamint
- 2009 júliusától a keresetkiegészítések is jelentősen szűkültek,
- 2009-ben 15,2%-kal több munkavállalót alkalmaztak részmunkaidőben, miközben a teljes munkaidőben foglalkoztatottak száma 90 ezer fővel csökkent.

További csökkenést okozott az is, hogy a családi pótlék adómentes jövedelemből adóterhet nem viselő járandósággá alakult, ezáltal a többi adóköteles jövedelemmel történő együttes számbavétele miatt az évi 1,9 millió forint feletti részt magasabb adó terhelte, így az e körbe tartozó, a kb. havi 160 ezer forint feletti havi jövedelemmel rendelkező, családi pótlékban részesülőök jövedelme csökkent. A munkavállalók helyzetét kedvezőtlenül befolyásolta a táppénz mértékének 2009. augusztustól bevezetett egységesen 10 százalékpontos csökkentése is.

A szegénység korcsoport szerinti vizsgálatánál egyértelműen megállapítható, hogy az életkor előrehaladtával párhuzamosan fokozatosan csökken a **szegénységi arány**, illetve a **kockázat**. A 2005–2010 közötti adatfelvételekből az is kiderült, hogy az egyes korcsoportok relatív helyzete meglehetősen stabil, de a nagyon hasonló országos átlag ellenére némi átrendeződés történt a fiatal korosztályok hátrányára. A 0–17 évesek szegénységi kockázata a 2005. évi felvételben 1,47, 2010-ben 1,65 volt, s a két utolsó évben a gyermekek szegénységi kockázata ezen a magas szinten stabilizálódott. Hasonlóan, bár ennél enyhébb mértékben romlott a 18–24 éves korcsoportba tartozók helyzete (1,15-ről 1,38-ra növekedett szegénységi kockázatuk). Az idősebbek (50 év feletiek) helyzete folyamatosan javult, bár a 65 év feletiek relatív helyzetében 2006–2007-ben 2005-höz viszonyítva kismértékű romlás volt tapasztalható. A 2010-ben mért, 2009 egészére vonatkozó jövedelmi helyzet alapján az 50–64 évesek szegénységi rátája 8,6% volt, ami az országos arány 70%-a, a 65 év feletiek 4,1%-os szegénységi aránya pedig az országos arány 1/3-a. A legkedvezőbb helyzetben a 65 év feletti férfiak vannak. Ez utóbbiak szegénységi kockázata mindössze 0,23, vagyis nem érte el az országos arány 1/4-ét sem.

A 65 évesek és idősebbek között a szegények aránya a vizsgált időszak alatt, bár nem egyenletesen, de csökkent, és ez a tendencia mind a férfiak, mind a nők esetében elmondható, miközben az idősebb nők relatív helyzete továbbra is kedvezőtlenebb a férfiakénál. A különbség részben abból adódik, hogy általában a nők nyugdíjba vonulásukig rövidebb szolgálati idővel és alacsonyabb keresettel rendelkeztek mint a férfiak, ezért nyugdíjuk is elmarad a férfiakétól, másrésztől tovább élnek, így körükben az idős kisnyugdíjas réteg nagyobb súlyt képvisel. Mindemellett közöttük sok az egyedülálló, özvegy, ami további kockázattal növelő tényező.

1. tábla

Jövedelmi szegénységi arány korcsoportok és nemek szerint

Jövedelmi szegénységi arány korcsoportok és nemek szerint (%)						
Korcsoport, év	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Összesen	13,5	15,9	12,3	12,4	12,4	12,3
0–17	19,9	24,8	18,8	19,7	20,6	20,3
18–24	15,5	16,9	16,8	18,1	17,7	17,0
25–49	14,3	15,7	12,2	12,5	13,0	12,7
50–64	10,2	11,2	8,4	8,5	7,8	8,6
65–	6,5	9,4	6,1	4,3	4,6	4,1
Ebből: férfi	4,2	6,9	3,2	2,7	3,1	2,8
nő	7,9	10,8	7,7	5,2	5,4	4,8

A lakosság más rétegeivel összehasonlítva az idősök relatív helyzete jónak mondható, ez egyértelműen a teljes körű nyugellátásnak köszönhető. A szegénységi küszöb előzőekben már említett kb. havi 59 ezer forintos (egyedülálló személyre meghatározott) értéke alacsonyabb, mint az átlagnyugdíj, és csak nagyon szűkös megélhetést tesz lehetővé. Ugyanakkor a gazdasági válság miatti bizonytalanság őket sújtotta a legkevésbé a nyugdíj rendszeressége és kiszámíthatósága miatt.

2. tábla

Jövedelmi szegénységi kockázat (RISK) korcsoportok és nemek szerint

Jövedelmi szegénységi kockázat (RISK) korcsoportok és nemek szerint (%)						
Korcsoport, év	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Összesen	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
0–17	1,47	1,56	1,53	1,59	1,66	1,65
18–24	1,15	1,06	1,37	1,46	1,43	1,38
25–49	1,06	0,99	0,99	1,01	1,05	1,03
50–64	0,76	0,70	0,68	0,69	0,63	0,70
65–	0,48	0,59	0,50	0,35	0,37	0,33
Ebből: férfi	0,31	0,43	0,26	0,22	0,25	0,23
nő	0,59	0,68	0,63	0,42	0,44	0,39

A jövedelmi **szegénységi kockázatot (RISK)** leginkább a munkaerő-piaci kirekesztődés növeli. E hatás mérésére kétféle mutató, az ún. legjellemzőbb gazdasági aktivitás, valamint a munkaintenzitás szerinti mérőszám szolgál. Az előbbi az egyén oldaláról közelít, a 18 éves és idősebb személyeket a referenciaév nagyobb részében rájuk jellemző gazdasági aktivitás szerint csoportosítva. Az adatok alapján a foglalkoztatottak szegénységi aránya és kockázata a legkisebb, és különösen nagymértékű csökkenés volt tapasztalható náluk az utolsó évben (szegénységi kockázatuk 0,50-ről 0,43-ra mérséklődött, ezáltal szegénységi arányuk 5,3%-ot tett ki). A nem foglalkoztatottak közül a legjobb helyzetben a nyugdíjasok, majd az egyéb inaktív keresők, a legrosszabban pedig a munkanélküliek vannak. A 2010. évi felvételtől származó információk szerint a nem foglalkoztatottak szegénységi aránya 19,0%-ról 14,5%-ra csökkent, ezen belül is a munkanélküliek szegénységi aránya 47,7%-ról 44,8%-ra mérséklődött. Ez a csökkenés némileg félrevezető, ugyanis a munkanélküliség növekedése miatt elég jelentős volt a beáramlás a korábban kedvezőbb helyzetben lévő csoportokból, és feltehetően ez okozta a munkanélküliek szegénységi rátájának csökkenését. Mindezek ellenére a munkanélküliek csaknem fele (44,8%-a) a szegénységi küszöb szintje alatt él, ami kiemelkedően magas arány: az országos átlagnak több mint 3,5-szerese, illetve több mint 8,5-szerese a foglalkoztatottak körében mért aránynak.

3. tábla

Jövedelmi szegénységi arány a legjellemzőbb gazdasági aktivitás szerint

Jövedelmi szegénységi arány a legjellemzőbb gazdasági aktivitás szerint (%)						
Legjellemzőbb gazdasági aktivitás	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Foglalkoztatott	8,9	6,9	5,8	5,8	6,2	5,3
Nem foglalkoztatott	21,0	25,2	19,9	20,9	19,0	14,5
Ebből:						
munkanélküli	49,7	53,2	46,8	49,2	47,7	44,8
nyugdíjas	14,3	14,9	10,7	9,8	3,5	4,0
egyéb	19,1	24,6	21,5	23,3	19,4	19,5

A háztartás összes munkaképes korú tagját számba vevő **munkaintenzitási mutató (MI)** értéke 0 és 1 közötti lehet (0, ha a háztartásban az adott évben nincs foglalkoztatott; 1, ha minden munkaképes korú személy egész

évben, teljes munkaidőben dolgozik). A munkaintenzitás mérésénél a háztartás összes munkaképes korú tagjának a jövedelmi referenciaév során ténylegesen munkával töltött idejét a háztartás tagjainak összes elméletileg munkával tölthető idejéhez viszonyítjuk. A munkaképes korú személyek közé a 18–64, valamint a 18–24 év közötti, nem eltartott gyermek státusú háztartástagok tartoznak. A csak diákokból álló (18–24 éves korcsoportba tartozó) háztartásokat a munkaintenzitás számításánál figyelmen kívül hagyják. Az értelmezéshez a köztes állapotok vizsgálata érdemel további figyelmet, mivel jelentősen eltérő helyzeteket (időszakos munkanélküliséget, részmunkaidős foglalkoztatást stb.) tükröz. A nagyobb munkaintenzitási mutató a szegénységi kockázat csökkenésével jár, de nem ez az egyetlen befolyásoló tényező. Az eltartottak eltérő száma miatt azonos munkaintenzitási mutató mellett a gyermekes háztartások szegénységi kockázata magasabb, mint a gyermekteleneké és relatív helyzetük a vizsgált időszak alatt tovább romlott. A 2010. évi felvétel alapján a megelőző év során végig teljes munkaidőben foglalkoztatott (1-es munkaintenzitású) gyermekes háztartások szegénységi kockázata kétszerese, ugyanakkor a 0 munkaintenzitású háztartásban élő gyermekes háztartásban élők szegénységi kockázata több mint 4,5-szerese a gyermektelen háztartásokénak. Ez a tény részben a gyermeknevelési támogatások alacsony szintjének, részben pedig annak tulajdonítható, hogy a gyermektelen háztartások közé tartozó 65 év alatti korcsoportba soroltak egy része már nyugdíjas, és többnyire szegénységi küszöb feletti nyugdíjjal rendelkezik.

4. tábla

Jövedelmi szegénységi arány a háztartás munkaintenzitása szerint

(%)

Háztartástípus	Munka-intenzitás	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Gyermektelen háztartások	MI = 0	18,2	21,5	15,9	14,3	10,9	13,3
	0 < MI < 1	9,9	9,0	7,1	8,7	8,5	9,2
	MI = 1	7,0	2,2	2,1	1,9	2,1	1,4
Gyermekes háztartások	MI = 0	61,3	72,8	60,8	60,1	59,9	61,5
	0 < MI < 0,5	29,3	50,8	40,5	40,7	45,3	42,7
	0,5 < MI < 1	18,4	15,9	12,7	13,3	14,5	11,9
	MI = 1	6,4	5,8	6,2	4,0	4,3	3,2

A gazdasági aktivitás és a gyermekszám hatása együttesen tükröződik a háztartástípusonkénti szegénységi ráta alakulásában. Az OECD2 fogyasztás-szegénység-kulcs⁵ használata ellenére (ami a gyermekek fogyasztását meglehetősen leértékeli) kiemelkedően magas az egyszülős háztartásban élő (28,1%), továbbá a két felnőttből és a 3 vagy annál több eltartott gyermekből álló háztartások (27,8%) szegénységi aránya.

Az átlagosnál magasabb szegénységi kockázat jellemzi az egyszülős, továbbá a sokgyermekes háztartásokat, az előbbieken 2,28-szoros, az utóbbiakban 2,26-szoros a szegénységi küszöb alá kerülés esélye, ami a nagycsaládok esetében az előző évhez viszonyítva elég jelentős javulást, míg az egyszülős háztartásoknál hasonló mértékű romlást jelent. A két veszélyeztetett csoport helyzetében bekövetkező átrendeződés feltehetően kapcsolatban van a táppénz csökkenésével (ami a gyermek betegsége esetén az egyszülős háztartásokat érzékenyebben érinti), valamint azzal, hogy az egyszülős háztartások a válság hatásait nehezebben tudják kivédeni, őket szinte megoldhatatlan helyzetbe hozza az, ha az egyetlen kereső munkanélkülivé válik. Valószínűleg hasonlóan kiszolgáltatott helyzetben vannak az egyszemélyes, 65 év alatti háztartások (szegénységi arányuk 18,3 %), illetve az egyedülálló férfiak, akik közül csaknem minden ötödik személy a szegénységi küszöb

5. tábla

Jövedelmi szegénységi arány háztartástípusonként

(%)

Háztartástípus	2005	2009	2010
Gyermektelen háztartások összesen	9,7	6,8	7,0
Ebből:			
egyszemélyes háztartások, 65 év alatt	25,7	19,2	18,3
egyszemélyes háztartások, 65 éves és idősebb	10,6	8,7	7,7
egyszemélyes háztartások, férfi	24,1	19,5	19,3
egyszemélyes háztartások, nő	15,6	11,3	10,3
kétszemélyes háztartások (mindkettő 65 év alatti)	9,5	8,1	8,9
kétszemélyes háztartások (legalább az egyik 65 éves és idősebb)	4,4	2,5	2,4
egyéb gyermektelen háztartás	6,0	3,9	4,6
Gyermekes háztartások összesen	16,8	17,0	16,6
Ebből:			
egy szülő, gyermek(ek)kel	27,1	25,7	28,1
két felnőtt, egy gyermek	15,0	10,2	10,5
két felnőtt, két gyermek	15,4	15,5	14,6
két felnőtt, három és több gyermek	26,0	31,1	27,8
egyéb gyermekes háztartás	11,2	13,7	14,3
Mindösszesen	13,5	12,4	12,3

alatti szinten él. Ugyanakkor viszonylag alacsony az idősekből álló egy- és kéttagú háztartások, valamint a vegyes összetételű gyermektelen háztartások szegénységi kockázata.

6. tábla

Jövedelmi szegénységi kockázat (RISK) háztartástípusonként

Háztartástípus	2005	2009	2010
Gyermektelen háztartások összesen	0,72	0,55	0,57
Ebből:			
egyszemélyes háztartások, 65 év alatt	1,90	1,55	1,49
egyszemélyes háztartások, 65 éves és idősebb	0,79	0,70	0,63
egyszemélyes háztartások, férfi	1,79	1,57	1,57
egyszemélyes háztartások, nő	1,16	0,91	0,84
kétszemélyes háztartások (mindkettő 65 év alatti)	0,70	0,65	0,72
kétszemélyes háztartások (legalább az egyik 65 éves és idősebb)	0,33	0,20	0,20
egyéb gyermektelen háztartás	0,44	0,31	0,37
Gyermekes háztartások összesen	1,24	1,37	1,35
Ebből:			
egy szülő, gyermek(ek)kel	2,01	2,07	2,28
két felnőtt, egy gyermek	1,11	0,82	0,85
két felnőtt, két gyermek	1,14	1,25	1,19
két felnőtt, három és több gyermek	1,93	2,51	2,26
egyéb gyermekes háztartás	0,83	1,10	1,16
Mindösszesen	1,00	1,00	1,00

⁵ OECD2 fogyasztási egységkulcs: az első felnőtt 1, minden további felnőtt 0,5, a 14 év alatti gyermekek pedig 0,3 egységet képviselnek.

Az EU-SILC-felvétel négyéves rotációs panelje lehetőséget ad a tartós szegénység vizsgálatára, azokat tekintve **tartós szegénységben élőknek**, akik a vizsgált időszak alatt (négy év közül legalább háromban) a szegénységi küszöb szintje alatt éltek. Magyarország tekintetében eddig két időszakra (2005–2008, 2006–2009) vonatkozóan került sor ennek kiszámítására. A tartós szegénységi arányszám természetesen az adott évi keresztmetszeti aránynál alacsonyabb, 2008-ban 7,7%, 2009-ben pedig 8,6% volt, ami a tartósan szegénységben élők arányának növekedését mutatja. Korcsoportonként vizsgálva megállapítható, hogy míg 2008-ban az idősök viszonylag alacsony szegénységi arányán belül a tartós szegényeké kiemelkedően magas, 83,7%-os arányt képviselt, a gyermekeknél pedig 68,0%-ot tett ki, 2009-re a helyzet megváltozott, és 5 szegénységben élő gyermek közül 4 a tartósan szegény gyermekek közé tartozott, míg az időseknél az arány 69,6%-ra csökkent.

A szegénység mélyebb elemzését teszi lehetővé a **szegénységi rés** meghatározása: ez kifejezetten a jövedelemeloszlás alsó részére összpontosít, a szegények mediánjövedelmének az országos szegénységi küszöbhez mért távolságát fejezi ki, százalékos mértékben mutatja, hogy mekkora erőfeszítés szükséges a szegénységből való kiemelkedéshez. A szegénységi rés 2005 és 2010 között némi ingadozás után 2010-ben 16,5%-ot tett ki; a vizsgált időszak egészét tekintve a 65 év alattiak esetében kismértékben szűkült, és nem mutatható ki benne jelentős eltérés. Jóllehet az idősebbek jövedelmi helyzete továbbra is kiegyenlítettebbnek mutatkozik, esetükben a szegénységi rés nagysága 2005-höz viszonyítva mind a férfiak, mind a nők esetében 9,4%-ról 11,0%-ra nőtt, ami az országos átlag kétharmada. A szegénységi rés korcsoportok szerint mért kis eltérései annak tudhatók be, hogy a jövedelmek háztartási szinten összegződnek, és az egyes háztartásokban az egy fogyasztási egységre jutó jövedelmek azonosak. (Tehát a szegénységi rés számítása nem az egyes személyek által megszerzett jövedelem alapján történik.)

Az anyagi depriváció

A szegénység és kirekesztődés sokdimenziós jellegének bemutatását célozzák az ún. anyagi deprivációs mutatók, amelyek elméletileg azonos helyzethez viszonyítanak az összes EU-tagállamban. A depriváció „megfosztottságot”, az általánosan elfogadott és alapvetőnek tekintett javakkal és szolgáltatásokkal való rendelkezés anyagi hiányából következő kényszerű nélkülözését jelenti. Ugyanakkor az egyes felsorolt termékekben megnyilvánuló minőségi eltéréseket (pl. belföldi vagy külföldi üdülés stb.) nem tudja kezelni, bár ez nem is volt cél az indikátorok meghatározásánál. A mutatók kialakításánál az egyes figyelembe vett tételek azonos súllyal szerepelnek.

Ezek az adatok a 2010. évi felvétel idején (március–áprilisban) fennálló állapotot tükrözik, ezért a válság hatását erőteljesebben jelzik, mint a jövedelmi típusú indikátorok.

A vizsgált időszak adatainak összevetése alapján úgy tűnik, hogy a mutató stabil, és mivel minden kategóriában nagyobb hiányt jelez a szegények körében, összhangban áll az anyagi helyzettel, tehát releváns. Az országos deprivációs arány 2010-ben 2009-hez viszonyítva kismértékben csökkent, 39,9%-ot tett ki a megelőző, 40,3%-os arányhoz képest, a gazdasági válság hatása azonban az egyes tételeknél és elsősorban a szegények mutatóiban erőteljesen jelentkezett.

Az EU-2020 célkitűzés kapcsán – ami a szegénységben és kirekesztettségben élők számának 10 év alatt az európai unió szintjén mintegy 20 millió fővel való csökkentését irányozta elő – új mutatók kidolgozására is sor került. Az anyagi deprivációs mutatót ebben az összefüggésben az ún. súlyos anyagi deprivációs mutató váltotta fel, ami a fent jelzett tételek közül minimum 4-nek a hiányával számolt. Ez a mutató az előbbiekhöz hasonlóan Magyarországon meglehetősen magas, 20,3%-os szinten állt, és 2010-re 21,6%-ra nőtt.

7. tábla

A szegénységi küszöb alatt és felett élők anyagi deprivációja tételenként

Depriváció mérésére szolgáló tételek	2005	2009	2010
Szegénységi küszöb alatt élők			
Hiteltörlesztéssel vagy lakással kapcsolatos fizetési hátralék	36,8	51,1	54,4
Váratlan kiadások fedezetének hiánya	79,3	95,4	94,5
Anyagi okból nincs telefonja	13,6	5,6	6,2
Anyagi okból nincs színes tv-je	4,4	3,1	1,2
Anyagi okból nincs mosógépe	3,0	2,6	2,6
Anyagi okból nincs személygépkocsija	41,0	37,5	42,1
Évi egyhetes üdülés hiánya	85,4	91,4	91,8
Kétnaponta húsétel fogyasztás hiánya	51,4	47,6	52,5
Lakás megfelelő fűtésének hiánya	33,9	16,8	23,2
Szegénységi küszöb felett élők			
Hiteltörlesztéssel vagy lakással kapcsolatos fizetési hátralék	14,6	18,1	20,1
Váratlan kiadások fedezetének hiánya	53,9	72,2	71,1
Anyagi okból nincs telefonja	2,0	0,9	0,8
Anyagi okból nincs színes tv-je	0,6	0,7	0,4
Anyagi okból nincs mosógépe	0,6	0,4	0,6
Anyagi okból nincs személygépkocsija	19,6	18,4	16,2
Évi egyhetes üdülés hiánya	63,3	62,2	61,1
Kétnaponta húsétel fogyasztás hiánya	28,0	23,5	24,1
Lakás megfelelő fűtésének hiánya	15,2	7,7	9,0

Az anyagi depriváció mérésére szolgáló egyedi tételek nagyon eltérő jellegűek, így az abban mutatkozó hiány mértéke is jelentősen különbözik, az ellátás hiányát illetően 3 főcsoportba sorolható. A lakosság szinte teljesen ellátott tv-vel, mosógéppel, telefonnal, ez vonatkozik a szegénységben élők túlnyomó többségére is. 2010 elején anyagi hiánya miatt a szegény népesség 1,2–6,2%-a nélkülözötte ezen termékeket. A második csoportba a lakás megfelelő fűtése, a személygépkocsival történő ellátottság, a fizetési hátralékok, illetve a megfelelő táplálkozás hiánya tartozott. Itt a népesség egészét illetően 10,7–24,3%-os hiány mutatkozik, ez a szegények esetében 23,2–54,5%-ig terjed, tehát általában az országos átlagnak több mint kétszerese. A legproblematisabb terület országos szinten a váratlan kiadások fedezése, valamint az évi egyhetes üdülés biztosítása. Az előbbi a lakosság 73,9%-ánál, az utóbbi pedig 64,8%-nál ütközött anyagi korlátokba. A szegényeknél még súlyosabb a helyzet; 2010-ben 10-ből 9 részére megoldhatatlan problémát jelentett a váratlan kiadások fedezése, illetve az évi egyhetes üdülés biztosítása. A gazdasági válság hatására minden vetületben, országosan, a szegények és a nem szegények körében is az elmúlt évhez viszonyítva nőtt a számlatartozásokkal, a nem megfelelő táplálkozással, továbbá a fűtési nehézségekkel szembesülő népesség aránya. Az eddigieket összegezve megállapítható, hogy 2010 tavaszán a lakosság csaknem háromnegyede nem tudott egy kb. 50 ezer forintos váratlan kiadást fedezni, és közel kétharmada anyagi okból nem engedhette meg magának az évi egyhetes üdülést.

A társadalmi juttatások célzottsága

A szegény háztartások jövedelmének jelentős részét az ún. társadalmi juttatások teszik ki. Ezek arra szolgálnak, hogy adott helyzetek vagy események (pl. idős kor, betegség, családban élő ellátandó gyermekek és gondó-

zásra szoruló egyéb személyek, munkanélküliség, fogyatékoság stb.) bekövetkeztében felmerülő terheket csökkentésük.

A társadalmi juttatások jelentős része közvetlenül a háztartásoknak nyújtott pénzbeli vagy természetbeni transzferjövdelem. A jövedelmi szegénységet és társadalmi kirekesztődést mérő indikátorok közül a jövedelmi transzfereket megelőző relációt leírók az újraelosztás hatásának számszerűsítésére szolgálnak.

A nemzetközi összehasonlításban a szociális transzferen belül elkülönítik a nyugdíjakat, mert ezeket nem lehet teljes egészében társadalmi juttatásnak tekinteni. Az egyes országok eltérő nyugdíjrendszerrel rendelkeznek, de még a felosztó-kirovó nyugdíjrendszerben sem szakadnak el teljesen az évek során befizetett összegektől és a biztosítási időtől. A helyzet megítélését megnehezíti az a tény, hogy évente az állam által nyugdíjra fordított összeg nem csak az éves befizetésekből finanszírozzák, hanem az adófizetők pénzéből kiegészítésre szorul. Ilyen értelemben az adott évben dolgozók befizetéseiből történő részbeni finanszírozás indokolja a társadalmi juttatások közötti szerepeltetést. A társadalmi juttatásokon belül az öregségi nyugdíjra fordított kiadás a legjelentősebb.

Az újraelosztás hatásának számszerűsítésére kétféle mutatót alkalmaznak: az egyik azt mutatja, hogy ha semmilyen szociális transzferjövdelem (pl. gyed, gyed, gyet, táppénz, nyugdíj, családi pótlék, segélyek stb.) nem volna, akkor a népesség hány százaléka kerülne a szegénységi küszöb alá. A számítás során az összes - transzfereteket is tartalmazó - jövdelem figyelembevételével megállapított szegénységi küszöbhez viszonyítják a transzferen nélküli jövedelmeket, és így számítják ki az új szegénységi arányokat. Természetesen az ilyen hipotetikus mutatókat fenntartással kell kezelni, mivel az egyes személyek a társadalom jelenlegi nyugdíj és támogatási viszonyait figyelembe véve alakították ki életstratégiájukat, ami nyugdíj- és társadalombiztosítási rendszerrel nem rendelkező országnál ettől jelentősen különböző megtakarítási viszonyokat eredményezne.

8. tábla

Jövedelmi szegénységi arány társadalmi juttatások nélkül, korcsoport szerint

(%)

Korcsoport, év	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Összesen	49,7	48,6	49,4	52,1	51,3	51,4
0–17	47,6	47,6	48,7	51,9	51,3	52,4
18–64	40,9	40,0	40,9	43,9	42,7	42,6
65–	89,7	87,4	88,0	89,0	88,1	88,0

Az első, az összes társadalmi juttatást és nyugdíjakat is figyelmen kívül hagyó mutató a transzferen figyelembevételével számítottak több mint négyszerese lenne, és elsősorban a csak nyugdíjjal rendelkező 65 éves és idősebb korcsoportba tartozók helyzetét súlyosbítaná. Szegénységi arányukat több, mint húszszorosára növelve azt eredményezné, hogy körükből 10-ből 9-en a szegények közé tartoznának – ez arra utal, hogy jövedelmi téren szinte kizárólag a nyugdíjra vannak utalva, nincs olyan megtakarításuk, ami folyamatos jövedelemkiegészítést tenne lehetővé számukra. A társadalmi juttatások hiánya a gyermekek szegénységi arányát több mint 2,5-szeresére, a 18–64 éveseket pedig több mint 3,5-szeresére emelné. Ezek az arányok meglehetősen stabilak, 2005-höz viszonyítva a nyugdíjasoknál kismértékű javulást, a fiatalabbaknál, elsősorban a gyermekeknél némi romlást tükröznek.

A másik transzferen nélküli számított mutató a jövedelmek között a nyugdíjakat figyelembe veszi, csak a többi juttatástól tekint el. E mutató értéke is nagy stabilitást mutat, 2010-ben 28,4%-ot tett ki, az így számított szegények aránya több mint kétszerese lenne a transzferen utáni aránynak, amit

úgy is lehet értelmezni, hogy a nyugdíjakon kívüli transzferen Magyarországon 56,7%-kal csökkentik a szegénységet. Ez az EU-27-ekhez (2009-ben 35,1%) viszonyítva kiemelkedően magas arány.

9. tábla

Jövedelmi szegénységi arány társadalmi juttatások nélkül (de a nyugdíj figyelembevételével), korcsoport szerint

(%)

Korcsoport, éves	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Összesen	29,4	29,6	29,3	30,4	28,9	28,4
0–17	44,2	44,0	44,5	46,6	46,3	47,4
18–64	29,1	28,5	28,5	30,2	28,3	27,7
65–	11,5	13,7	10,9	9,5	9,3	8,6

Mivel a transzferen jelentős része a gyermekek eltartásához kapcsolódik, ezen juttatások nélkül náluk lenne jelentősebb a szegénység, a 17 év alatti gyermekek csaknem felét érintené. A 65 év alatti két korcsoport szegénységi aránya társadalmi juttatások nélkül az eredetileg meghatározott arányt kb. 2,3-szeresére növelné, a 65 év felettiéknél az emelkedés ennél kisebb, ami arra utal, hogy – a legidősebb korosztály kivételével – a nyugdíjakon kívüli társadalmi juttatások azonos mértékben járulnak hozzá az egyes korosztályok jövedelméhez.

Nemzetközi összehasonlítás, 2005–2009

A jövedelmi szegénységi arányok nemzetközi összehasonlítása az ún. relatív koncepció alapján történik. E szerint – megegyezés alapján – a szegénységi küszöb az országos ekvivalens nettó jövdelem mediánjának 60%-ával egyenlő. Ennek a relatív küszöbnek a használata azt feltételezi, hogy az ezt meghaladó jövedelemből az adott országban megfelelő szinten meg lehet élni. A használt szegénységi küszöbök jelentős eltéréseket mutatnak Európa-szerte. Vásárlóerő-paritáson az egyszemélyes háztartásokra kiszámított érték Romániában 2066, Bulgáriában 3452, Magyarországon 4103, Litvániában 4383, Lettországon 4395 PPS, a legmagasabb (16 226 PPS) pedig Luxemburgban, de 10 000 PPS feletti további 11 tagországban is. Az Európai Unióban 2009-ben a lakosság 16,3%-a, kb. 85 millió fő élt a relatív koncepció szerint megállapított jövedelmi szegénységi küszöb alatt. A szegénységi arány meglehetősen stabil, az EU átlaga 2005 és 2009 között 16–17% között ingadozott, és ez a stabilitás jellemzi az országok többségét is. Nemek szerint vizsgálva megállapítható, hogy mindenütt a nők szegénységi aránya volt a magasabb, hátrányuk az EU-27-ek átlagát tekintve 2005-ről 2009-re 1,4-ről 1,7 százalékpontra nőtt. Négy tagállamban volt az eltérés 3 százalékpont, vagy azt meghaladó (Észtország, Bulgária, Ciprus és Szlovénia), ez utóbbiban a meglehetősen alacsony szegénységi arányhoz képest különösen jelentős a 3 százalékpontnyi eltérés. Kivételt az EU-27-ek körében egyedül Magyarország képezett, ahol a férfiak szegénységi aránya 0,7 százalékponttal meghaladta a nőkéét (a férfiaknál 12,8, a nőknél 12,1%).

2009-ben a legmagasabb jövedelmi szegénységi arányok Lettországon (25,7%), Romániában (22,4%), Bulgáriában (21,8%), és Litvániában (20,6%) voltak, míg a legalacsonyabbat Csehországban (8,6%), Szlovákiában (11,1%) és Hollandiában (11,0%) mérték. A Magyarországra vonatkozó adat (12,4%) az osztrák (12,0%) és a francia (12,9%) értékek között helyezkedett el, sorrendben a 22. helyet jelentette a 27 tagállam között, míg 2005-ben a 16. helyen álltunk.

Korcsoportonként vizsgálva megállapítható, hogy az unió legtöbb országában mind a gyermekek (0–17 évesek), mind az idősek (65 éves és idősebb személyek) átlagos jövedelmi szegénységi aránya meghaladta az össznépességét.

Jövedelmi szegénységi arány korcsoportonként az EU tagállamaiban, 2009

10. tábla

Tagállamok	Teljes népesség	Gyermekek (0–17 éves)	18–64 éves népesség	Idősek (65 éves és idősebbek)
EU-27	16,3	19,9	14,8	17,8
Ausztria	12,0	13,4	10,8	15,1
Belgium	14,6	16,6	12,1	21,6
Bulgária	21,8	24,9	16,4	39,3
Ciprus	16,2	12,0	11,5	48,6
Csehország	8,6	13,3	7,6	7,2
Dánia	13,1	11,1	12,3	19,4
Egyesült Királyság	17,3	20,8	14,9	22,3
Észtország	19,7	20,6	15,8	33,9
Finnország	13,8	12,1	12,2	22,1
Franciaország	12,9	17,3	11,9	10,7
Görögország	19,7	23,7	18,1	21,4
Hollandia	11,1	15,4	10,3	7,7
Írország	15,0	18,8	13,2	16,2
Lengyelország	17,1	23,0	16,0	14,4
Lettország	25,7	25,7	20,3	47,5
Litvánia	20,6	23,7	18,5	25,2
Luxemburg	14,9	22,3	14,2	6,0
Magyarország	12,4	20,6	11,9	4,6
Málta	15,1	20,7	12,6	19,0
Németország	15,5	15,0	15,8	15,0
Olaszország	18,4	24,4	16,4	19,6
Portugália	17,9	22,9	15,8	20,1
Románia	22,4	32,9	19,8	21,0
Spanyolország	19,5	23,7	16,9	25,2
Svédország	13,3	13,1	12,1	17,7
Szlovákia	11,0	16,8	9,6	10,8
Szlovénia	11,3	11,2	9,2	20,0

A gyermekek jövedelmi szegénységi aránya az unió tagországainak átlagában 19,9%-os volt, és a 27 tagállam közül 21-ben meghaladta a népesség egészére jellemző mértéket, kivételt képeztek Dánia, Szlovénia, Ciprus, Finnország, Svédország és Németország, ahol a gyermekek szegénységi aránya 11,1–15,0% között alakult. A gyermekek relatív helyzetét az elhúzó gazdasági krízis feltehetően tovább rontja.

A gyermekek adják a társadalom egyik legkiszolgáltatottabb szegmensét, ezért a szegénység elleni küzdelemben kiemelt jelentőségűek az őket szolgáló intézkedések. Ezek révén gyengíthető a szegénység generációk közötti átörökítésének mechanizmusa, miközben a gyermekszegénység csökkentésére hozott intézkedések az ország átlagos szegénységi arányát is kedvező irányba befolyásolják. Az Európai Unió belga elnöksége nagy fontosságot tulajdonított e kérdésnek, és 2010 végére konkrét lépéseket és európai szintű ajánlásokat dolgozott ki a gyermekszegénység visszaszorítása érdekében.

A gyermekek szegénységi rátája a dániai 11,1%-tól a lettországi 25,7%-on át a romániai 32,9%-ig terjed. 2005-ben még nem volt román adat, akkor a finn (10,0%), a svéd (10,2%) és a dán (10,4%) gyermekszegénységi arány volt a legkedvezőbb, 25% feletti arányt pedig két országban, Litvániában (27,2%) és Lengyelországban (29,3%) mértek. A magyar adat 2005-ben az unió átlagával egyezett meg (19,9%), 2009-re Magyarország relatív helyzete kismértékben romlott, a 20,6%-os gyermekszegénységi arány közvetlenül az átlagos szint (19,9%) feletti, a 27 tagállam közül a 14. helyet jelentette.

A leghatékonyabb ellenlépés a szülők foglalkoztatási helyzetének javítása, az állam által nyújtott pénzügyi és természetbeni segítség, elsősorban a

gyermekellátás biztosításával. Az utóbbinak különösen fontos szerepe van, ha egyedülálló szülőkről van szó, akik gyermekei esetében a mutató uniós átlaga 34%.

Az idősekre vonatkozó átlagos jövedelmi szegénységi arány (17,8%) szintén meghaladta a népesség egészére kimutatott mértéket (16,3%). Itt még jelentősebb eltérések tapasztalhatók: a mutató Magyarországon (4,6%) és Luxemburgban (6,0%) volt a legalacsonyabb, míg Cipruson (48,6%) Lettországon (47,5%) a legmagasabb, de 30% feletti arányt mértek Bulgáriában (39,3%) és Észtországban (33,9%) is.

Az idős népesség relatív helyzetét több tényező befolyásolja, így a nyugdíjrendszer minősége, valamint az idős népesség kor és nem szerinti összetétele is. Általában az idős nők, továbbá a nagyon öregek szegénységi kockázata jóval nagyobb.

A két csoport – idősek és gyermekek – helyzete jelentős eltérést mutat az egyes tagállamokban. A tagállamok felében az idősek, másik felében a gyermekek relatív helyzete rosszabb, és ez jellemezte 2005-öt is. Egyedül Németországban volt azonos a gyermekek és idősek szegénységi aránya.

A nyugdíjrendszer hatása mutatkozik meg, ha a 65 éves és idősebb korosztály mediánjövedelmét a 0–64 évesek mediánjövedelmével vetjük össze (relatív mediánjövedelmi arány). Ez az unió átlagát tekintve 86%, erős szórással: Cipruson és Írországon 57, illetve 66%, míg Magyarországon 101%. A magas hazai adat magyarázatához tartozik, hogy az idős korosztály a rendszerváltás előtti időszakban a teljes foglalkoztatottságnak köszönhetően megszerezte a nyugellátáshoz szükséges szolgálati időt, és így relatív helyzete – legalábbis az ellátás biztonságát illetően – jóval kedvezőbb, mint a fiatalabb korosztályé. A 0–64 évesek relatív jövedelmi helyzetét ezenkívül a gyermekek magas szegénységi kockázata is rontja. Nemek szerint vizsgálva a férfiak a nőkhez viszonyítva átlagosan kedvezőbb helyzetben voltak. A legjelentősebb eltérést Romániában mérték (16 százalékpont), ezt Lengyelország és Svédország (13 százalékpont), majd Litvánia, Portugália és Szlovénia (11 százalékpont) követte.

A szegénységet előidéző tényezők közül a legerősebb a munkaerő-piaci aktív szerepvállalás hiányának hatása. De önmagában a munkavállalás sem jelent biztosítékot: az alacsony végzettség, az elégtelen szakképzettség, a kevésbé biztos foglalkoztatotti státusz (pl. szerződéses munkaviszony) és a kényszerből vállalt részmunkaidős foglalkoztatás ugyanis alacsony keresettel párosulhat. Mindezek felül a háztartás többi tagjának gazdasági aktivitásával is számolni kell, különösen, ha nagy az eltartottak (elsősorban az eltartott gyermekek) száma.

2009-ben az EU-27-ben a foglalkoztatottak 8,3%-a élt az országoként meghatározott szegénységi küszöb alatt, közülük a határozatlan idejű munkaszerződéssel rendelkezők 5,1, illetve a határozott idejű munkaszerződéssel rendelkezők 9,8%-a. A legrosszabb helyzetben a munkanélküliek voltak, esetükben ez az arány 45,5%-os volt, míg az egyéb inaktívak körében 25,9%. A magyar adatok a fentiekhez nagyon hasonlóan alakultak, bár összességében a foglalkoztatottak némileg kedvezőbb (6,2%), a munkanélküliek pedig kedvezőtlenebb (47,4%) jövedelmi viszonyok között éltek. A foglalkoztatottak jövedelmi szegénységi aránya Romániában (17,6%) volt a legmagasabb, majd Görögország (13,6%), továbbá Lettország (11,4%), Spanyolország (11,3%) és Lengyelország (11,0%); a legalacsonyabbnak pedig Csehországban (3,2%) mutatkozott, de hasonló mértékű (5% vagy annál kisebb) volt további 5 tagállamban (Finnországban, Belgiumban, Szlovéniában, Írországon, Hollandiában).

Transzferek nélküli (de a nyugdíjakat figyelembe vevő) jövedelmek alapján számított szegénységi arány 25,1%-ot tett ki (szemben a társadalmi juttatásokkal is kalkulálva kapott 16,3%-kal). Megállapítható tehát, hogy a társadalmi juttatások jelentős újraelosztó hatást gyakorolnak, összességükben az EU-27-eket tekintve 35,1%-kal csökkentették a szegénységet. A „leghatékonyabbnak” 2009-ben Írország (60,0%), Dánia (58,0%), Magyarország (57,1%) és Csehország (52,0%), továbbá Ausztria (50,2%) és Svédország (50,0%) mutatkozott, miközben a másik végletet Görögország, Lettország, Bulgária képezte, ahol az újraelosztó hatás 20%-nál kisebb mértékű volt. Mindezek a mutatók a jövedelemeloszlás alsó szegmensére összpontosítottak, a különböző jellemzőkkel rendelkezők körében mérték a

szegénységi arányt és kockázatot. A szegények helyzetének megítéléséhez jó támpontot ad a felső ötödbe tartozók jövedelmének az alsó ötödbe tartozók jövedelméhez történő viszonyítása, az ún. S80/S20 arány is. Ez az EU-27-re vonatkoztatva 4,9 volt, vagyis a népesség leggazdagabb 20%-a átlagosan csaknem 5-ször annyi jövedelemmel rendelkezett, mint a legszegényebb 20%. A fenti arányszám Szlovéniában (3,2) mutatkozott a legalacsonyabbnak, míg Magyarországon és Csehországban 3,5, Szlovákiában 3,6, további három országban (Svédország, Finnország és Ausztria) pedig 3,7 volt. Lettországon volt a legmagasabb, 7,3, miközben további négy tagállamban (Romániában, Litvániában, Portugáliában és Spanyolországban) 6,7–6,0 között alakult. A 3,5-es magyar arányszám alapján megállapítható, hogy a jövedelemeloszlás alapján Csehország mellett a 2. legkevésbé egyenlőtlen tagállam közé tartozunk.

11. tábla

Anyagi depriváció az EU tagállamaiban, 2009

EU tagállamai	Anyagi depriváció (%)	Kiemelt tételek			
		üdülés	fűtés	étkezés	számlaelmaradás
EU-27	17,1	36,8	9,2	8,7	11,6
Ausztria	10,9	24,6	2,9	10,1	7,4
Belgium	11,4	26,3	5,1	4,6	7,3
Bulgária	55,5	59,8	64,2	36,9	34,8
Ciprus	21,2	41,6	19,5	4,2	20,7
Csehország	15,6	39,6	5,2	10,5	5,8
Dánia	6,0	11,4	1,5	1,5	5,8
Egyesült Királyság	10,3	26,0	5,8	4,1	..
Észtország	17,1	48,3	1,7	7,5	12,1
Finnország	8,2	14,8	1,3	2,5	10,6
Franciaország	13,5	30,9	5,5	7,0	11,2
Görögország	23,0	46,3	15,7	7,6	28,7
Hollandia	5,2	13,2	1,3	1,6	4,1
Írország	17,1	38,8	4,1	2,1	14,0
Lengyelország	29,5	61,2	16,3	17,1	14,1
Lettország	39,7	59,7	16,0	22,7	21,9
Litvánia	27,0	36,6	24,1	19,7	9,9
Luxemburg	4,0	14,3	0,3	1,3	4,0
Magyarország	40,3	65,9	8,9	26,5	22,2
Málta	14,8	63,8	11,0	10,1	7,9
Németország	12,5	24,4	5,5	9,3	5,6
Olaszország	15,6	41,0	10,6	6,2	12,7
Portugália	21,5	63,3	28,5	4,4	8,7
Románia	49,3	75,6	22,0	23,5	27,1
Spanyolország	11,3	39,5	6,2	1,6	9,5
Svédország	4,8	10,9	1,4	2,2	7,0
Szlovákia	24,5	53,5	3,6	23,8	13,4
Szlovénia	16,2	30,4	4,6	10,6	18,4

Az Eurostat az újonnan csatlakozott országok EU-SILC-adatainak elemzése kapcsán szembesült azzal, hogy a szegénység mérése nem oldható meg egyetlen mutatószámmal, mivel sokdimenziós jelenségről van szó. Ráadásul – ahogy azt a nemzetközi összehasonlítás is igazolta – a relatív koncepció alkalmazásával nyert arányszámokat fenntartással kell kezelni, mivel az újonnan csatlakozott tagállamok többségében a kiegyenlítettebb jövedelmi viszonyok következtében nagyon alacsony a szegénységi arány (és küszöb), így pusztán a szegénységi kockázat vizsgálata félrevezető. Sok tekintetben realisabb lehetne egy közös EU-küszöb használata, de ez a régi

tagállamokban szinte egyáltalán nem jelezne szegénységet, míg az újonnan csatlakozott államok többségében a lakosság zöme, egyes tagállamokban szintes teljes egésze a szegénységi küszöb alá kerülne.

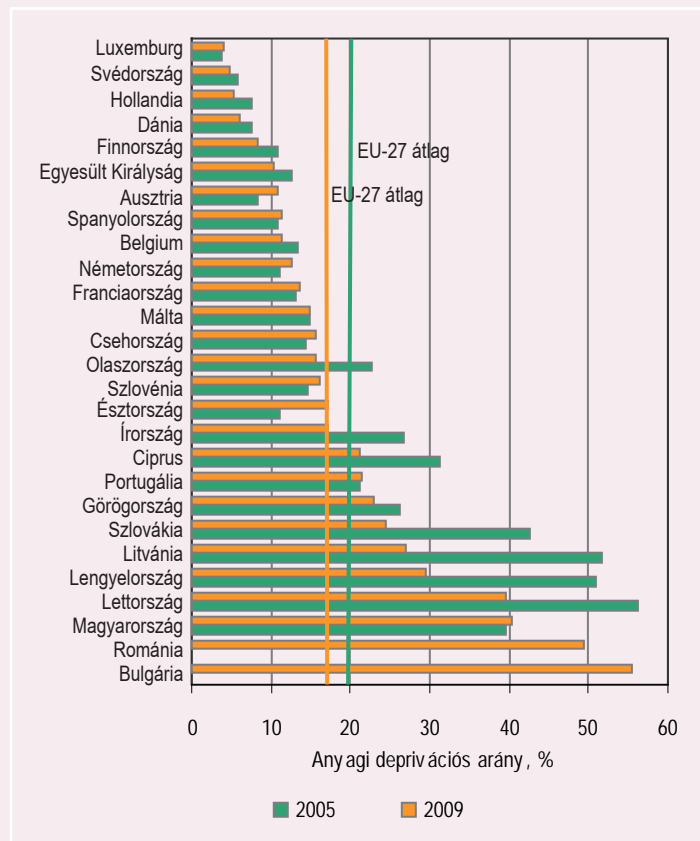
Ez a probléma ösztönözte az anyagi depriváció vizsgálatát, ami annak kimutatására irányul, hogy bizonyos általánosan elterjedt és elfogadott cikkek és szolgáltatások igénybevételét a népesség mekkora hányada nem engedheti meg anyagi okból magának. A minősítés így nem országonként eltérő szegénységi küszöb alapján történik, bár ez a mutató sem tudja kezelni a minőségi eltéréseket.

A fenti gondolatmenetet követő számítás alapján az EU-27 tagállamaira a szegénységi arányhoz hasonló 17,1%-os anyagi nélkülözési arány volt jellemző 2009-ben.

Az anyagi depriváció terén éles választóvonal húzható a régi és az új tagállamok közé. Luxemburgban a népesség mindössze 4%-át sújtotta anyagi depriváció, és az arányszám 10% alatt maradt az északi országokban (Svédországban, Hollandiában, Dániában és Finnországban). Másrészt 50% körüli vagy annál is magasabb arányt mértek Bulgáriában és Romániában (55,5, illetve 49,3%), és 40% körülit Magyarországon és Lettországon (40,3, illetve 39,7%). Ezzel a magas deprivációs aránnyal Magyarország a 27 tagállam között a harmadik legrosszabb helyzetet mutatja, amiben jelentős szerepe van a pénzügyi válság miatt bekövetkező eladósodottságnak.

1. ábra

Az anyagi depriváció alakulása az EU tagállamaiban

Az anyagi depriváció terén Magyarország 2005-ben az akkori tagállamok között az ötödik helyett foglalta el, sorrendben Lettország, Litvánia, Lengyelország és Szlovákia mögött 39,7%-os aránnyal. Időközben a nálunk kedvezőtlenebb helyzetben levő országok jelentős javulást értek el ezen a téren, 24,7–16,6 százalékpontnyi erősödést felmutatva, miközben a magyar adat 0,6 százalékponttal romlott. Így 2009-ben már csak a legújabban csatlakozott Bulgáriában és Romániában volt rosszabb az anyagi deprivációra vonatkozó helyzet, mint nálunk.

TÁBLÁZAT

Néhány fontosabb, szegénységgel és társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos jövedelmi típusú indikátor, 2005–2010

Indikátor	Bontás		2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Szegénységi küszöb értéke	Egyszemélyes háztartás	Ft	520 527	572 920	624 000	663 556	715 187	713 291	
		EUR	2 068	2 310	2 361	2 640	2 844	2 544	
		PPS	3 337	3 646	3 894	3 958	4 103	4 164	
	2 felnőtt, 2 gyermekes háztartás	Ft	1 093 106	1 203 132	1 310 400	1 393 467	1 501 892	1 497 911	
		EUR	4 344	4 850	4 959	5 544	5 972	5 343	
		PPS	7 007	7 657	8 178	8 312	8 616	8 743	
Szegénységi arány (társadalmi juttatások figyelembevételével) kor és nem szerint	Összes	Összes	13,5	15,9	12,3	12,4	12,4	12,3	
		Férfi	13,9	16,3	12,3	12,4	12,8	12,6	
		Nő	13,2	15,5	12,3	12,4	12,1	12,0	
	0–17	Összes	19,9	24,8	18,8	19,7	20,6	20,3	
		0–64	Összes	14,8	17,0	13,4	13,8	13,8	8,6
			Férfi	15,2	17,5	13,5	13,6	14,1	9,2
	Nő		14,3	16,6	13,3	13,9	13,6	8,1	
	18–64	Összes	13,2	14,5	11,6	12,0	11,9	11,9	
		Férfi	13,5	14,8	11,5	11,7	11,9	11,8	
		Nő	12,9	14,2	11,7	12,2	11,9	12,1	
	18–24	Összes	15,5	16,9	16,8	18,1	17,7	17,0	
		Férfi	14,4	16,4	15,2	16,3	16,9	15,4	
		Nő	16,6	17,4	18,5	19,9	19,0	18,6	
	25–49	Összes	14,3	15,7	12,2	12,5	13,0	12,7	
		Férfi	14,8	15,8	11,6	11,7	12,3	12,4	
		Nő	13,8	15,6	12,9	13,3	13,6	13,1	
	50–64	Összes	10,2	11,2	8,4	8,5	7,8	8,6	
		Férfi	10,7	12,1	9,5	9,5	8,9	9,2	
		Nő	9,8	10,4	7,5	7,7	6,8	8,1	
	65+	Összes	6,5	9,4	6,1	4,3	4,6	4,1	
		Férfi	4,2	6,9	3,2	2,7	3,1	2,8	
Nő		7,9	10,8	7,7	5,2	5,4	4,8		

Néhány fontosabb, szegénységgel és társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos jövedelmi típusú indikátor, 2005–2010

Indikátor	Bontás	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Szegénységi arány a	Összes	8,9	6,9	5,8	5,8	6,2	5,3	
legjellemzőbb gazdasági aktivitás,	Férfi	10,8	8,1	6,6	6,8	7,0	6,0	
kor és nem szerint (a) Dolgozik	Nő	6,6	5,4	4,9	4,5	5,3	4,6	
(d) Nem dolgozik	Összes	21,0	25,2	19,9	20,9	19,0	14,5	
	Férfi	21,4	26,9	21,1	21,4	20,1	15,1	
	Nő	20,7	23,9	19,0	20,5	19,0	14,1	
(e1) A nem dolgozókból:	Összes	49,7	53,2	46,8	49,2	47,4	44,8	
munkanélküli	Férfi	54,2	55,0	52,2	49,4	49,1	45,8	
	Nő	45,6	51,0	40,9	48,9	45,5	43,5	
(e2) A nem dolgozókból:	Összes	14,3	14,9	10,7	9,8	3,5	4,0	
nyugdíjas	Férfi	14,7	17,2	12,5	11,2	2,7	3,2	
	Nő	14,0	13,3	9,4	8,6	4,0	4,5	
(f) A nem dolgozókból:	Összes	19,1	24,6	21,5	23,3	19,4	19,5	
egyéb inaktív	Férfi	15,5	22,5	18,5	21,1	18,3	17,3	
	Nő	20,9	25,8	23,1	24,4	20,2	20,7	
Szegénységi arány	Gyermektelen háztartások összesen	9,7	10,0	7,6	7,7	6,8	7,0	
a háztartások típusa szerint	Egyszemélyes háztartás	Férfi	24,1	24,7	20,2	22,6	19,5	19,3
	Egyszemélyes háztartás	Nő	15,6	14,5	13,8	11,4	11,3	10,3
	Egyszemélyes háztartás <65		25,7	22,0	20,6	22,0	19,2	18,3
	Egyszemélyes háztartás 65+		10,6	13,5	11,1	8,2	8,7	7,7
	2 felnőtt, gyermek nélkül (mindkettő < 65)		9,5	10,3	8,4	8,9	8,1	8,9
	2 felnőtt, gyermek nélkül (legalább egy 65+)		4,4	8,1	4,1	3,0	2,5	2,4
	Egyéb gyermektelen háztartás		6,0	5,8	3,7	5,1	3,9	4,6
	Gyermekecs háztartások összesen		16,8	20,5	16,0	16,1	17,0	16,6
	Egyszülő gyermek(ek)kel		27,1	38,8	28,6	33,2	25,7	28,1
	2 felnőtt, 1 gyermekkel		15,0	13,8	11,8	10,5	10,2	10,5
	2 felnőtt, 2 gyermekkel		15,4	18,2	14,3	15,7	15,5	14,6
	2 felnőtt, 3 és több gyermekkel		26,0	33,6	27,8	28,7	31,1	27,8
	Egyéb gyermekecs háztartás		11,2	13,9	10,0	10,7	13,7	14,3
Szegénységi arány a lakáshasználat jogcíme szerint								
(a) Tulajdonos	Összes	13,1	15,2	11,5	11,6	11,7	11,9	
(b) Bérllő	Összes	19,1	24,9	22,1	25,1	25,1	18,1	
Szegénységi arány a háztartás munkaintenzitása (MI) szerint	Összes gyermektelen háztartás	MI = 0	18,2	21,5	15,9	14,3	10,9	13,3
		0 < MI < 1	9,9	9,0	7,1	8,7	8,5	9,2
		MI = 1	7,0	2,2	2,1	1,9	2,1	1,4
	Összes gyermekecs háztartás	MI = 0	61,3	72,8	60,8	60,1	59,9	61,5
		0 < MI < 0,5	29,3	50,8	40,5	40,7	45,3	42,7
		0,5 <= MI < 1	18,4	15,9	12,7	13,3	14,5	11,9
		MI = 1	6,4	5,8	6,2	4,0	4,3	3,2

Néhány fontosabb, szegénységgel és társadalmi kirekesztődéssel kapcsolatos jövedelmi típusú indikátor, 2005–2010

Indikátor	Bontás	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Szegénységi arány	Összes	49,7	48,6	49,4	52,1	51,3	51,4	
kor és nem szerint	Férfi	47,7	46,7	47,3	49,8	48,8	49,0	
társadalmi juttatások nélkül	Nő	51,5	50,4	51,3	54,2	53,6	53,6	
(a) az összes transzfer nélkül	0–17	Összes	47,6	47,6	48,7	51,9	51,3	52,4
	18–64	Összes	40,9	40,0	40,9	43,9	42,7	42,6
		Férfi	40,0	39,2	39,5	42,2	40,6	41,1
		Nő	41,8	40,7	42,3	45,6	44,6	44,0
	65+	Összes	89,7	87,4	88,0	89,0	88,1	88,0
		Férfi	89,8	88,8	89,3	90,5	89,7	89,5
		Nő	89,5	86,7	87,3	88,1	87,2	87,1
(b) transzferek nélkül, de a nyugdíjak figyelembevételével	Összes	29,4	29,6	29,3	30,4	28,9	28,4	
	Férfi	30,1	30,2	29,9	31,1	29,4	28,9	
	Nő	28,8	29,0	28,8	29,7	28,4	28,0	
	0–17	Összes	44,2	44,0	44,5	46,6	46,3	47,4
	18–64	Összes	29,1	28,5	28,5	30,2	28,3	27,7
		Férfi	29,6	29,0	28,7	30,1	28,3	27,5
		Nő	28,7	28,1	28,3	30,2	28,4	27,9
	65+	Összes	11,5	13,7	10,9	9,5	9,3	8,6
		Férfi	7,1	9,7	7,0	7,1	6,6	6,0
		Nő	14,1	15,9	13,3	10,9	10,9	10,1
Relatív szegénységi rés	Összes	18,4	24,1	19,8	17,3	16,3	16,5	
kor és nem szerint	Férfi	19,3	25,3	20,5	17,9	16,3	16,9	
	Nő	18,0	23,3	18,9	17,0	16,3	15,6	
	0–17	Összes	19,4	25,3	19,5	16,8	16,7	16,5
	18–64	Összes	19,4	25,1	20,8	18,1	16,5	16,7
		Férfi	20,7	25,5	20,9	17,9	16,5	17,3
		Nő	19,0	24,2	20,8	18,1	16,6	16,3
	65+	Összes	9,4	17,0	13,3	10,2	12,7	11,0
		Férfi	8,6	20,6	10,5	10,2	16,3	11,0
		Nő	100,5	15,6	14,5	10,2	11,6	11,0
Jövedelemeloszlás egyenlőtlensége (S80/S20 jövedelmi ötödök aránya)		4,0	5,5	3,7	3,6	3,5	3,4	
Gini-együttható		27,6	33,3	25,6	25,2	24,7	24,1	

További információk, adatok (linkek):

[Módszertan](#)[Információs szolgálat](#)

Telefon: (+36-1) 345-6789

www.ksh.hu

Elérhetőségek:

Palne.Salamin@ksh.hu

Telefon: (+36-1) 345-6434

Krisztina.Kollar@ksh.hu

Telefon: (+36-1) 345-6732